

# SWARP en de Lokale Democratie Het Fiske-vectormodel als instrument voor gemeentelijk bestuur

J.Konstapel Leiden, Maart 2026

## Abstract

Dit essay betoogt dat de crisis van de lokale democratie in Nederland primair van semantische aard is: bestuurders, raadsleden en burgers hanteren onderling onverenigbare coördinatiemodi zonder zich daarvan bewust te zijn. Op basis van Fiske's Relational Models Theory (1991) introduceert SWARP een kwantitatief vectormodel waarmee politieke partijen, gemeenteraden en burgerplatforms analytisch in kaart worden gebracht. Het essay beschrijft de architectuur van het SWARP-platform — de Gemeente-cockpit, de Realisatiekaart, het Politiek Platform en de Bestuurlijke Workshop — en onderbouwt de methodologische grondslagen vanuit de active inference-theorie van Friston, de zelfgeorganiseerde kritikaliteit van Norvaišas en de Law of Functionality van VanCampen. De implementatiestrategie richt zich op de provincie Gelderland als pilotgebied voor een gefaseerde introductie in mei 2026.

## 1. Inleiding: De Crisis van de Lokale Democratie

Gemeenten in Nederland bevinden zich in een structurele paradox. Als bestuurslaag zijn zij het dichtst bij de burger — verantwoordelijk voor onderwijs, zorg, ruimtelijke ordening en openbare orde. Toch neemt de kloof tussen institutioneel beleid en maatschappelijke beleving gestaag toe. Opkomstcijfers bij gemeenteraadsverkiezingen dalen structureel: bij de verkiezingen van 2022 bedroeg de gemiddelde opkomst 50,5%, het laagste percentage in decennia (Kiesraad, 2022). Raadsdocumenten blijven grotendeels ongelezen. Partijprogramma's verdwijnen na verkiezingen in de la.

De gangbare diagnose wijt dit aan gebrek aan transparantie, aan complexe bestuurlijke taal of aan onvoldoende digitale ontsluiting van informatie. Deze analyse is niet onjuist, maar onvolledig. De fundamentele oorzaak is van semantische aard: burgers, raadsleden en ambtenaren spreken weliswaar dezelfde taal, maar hanteren verschillende coördinatiemodi — verschillende impliciete logica's over hoe mensen met elkaar behoren om te gaan, hoe besluiten worden genomen, en wat rechtvaardig is.

SWARP (Spatial Wisdom for Adaptive Relational Politics) biedt een wetenschappelijk onderbouwde infrastructuur om deze semantische kloof te overbruggen. Niet door een nieuw digitaal loket te bouwen, maar door de onderliggende dynamiek van politieke samenwerking zichtbaar en stuurbaar te maken. De kern van het systeem is het Fiske-vectormodel: een kwantitatieve representatie van de coördinatiemodi die ten grondslag liggen aan politiek handelen.

## 2. Het Fiske-model als analytisch fundament

## 2.1 De vier coördinatiemodi

Alan Page Fiske, cognitief antropoloog aan UCLA, introduceerde in 1991 zijn *Relational Models Theory* als een universele beschrijving van menselijke sociale coördinatie. Op basis van uitgebreid cross-cultureel onderzoek — van de Moose in Burkina Faso tot Japanse bedrijfsstructuren — stelde Fiske vast dat alle menselijke relaties kunnen worden begrepen als combinaties van vier fundamentele modellen (Fiske, 1991, pp. 13–51):

**Communal Sharing (CS)** — Deelnemers behandelen zichzelf als equivalent lid van een collectief. Wat van de groep is, is van iedereen. Dit model domineert in gezinsverbanden, geloofsgemeenschappen en lokale identiteitspolitiek. Besluiten worden genomen op basis van consensus en gedeelde waarden.

**Authority Ranking (AR)** — Relaties worden gestructureerd langs een lineaire hiërarchie. Degenen met hogere status hebben meer rechten en verantwoordelijkheden; ondergeschikten gehoorzamen en ontvangen bescherming. Dit model domineert in militaire organisaties, bureaucratieën en traditionele partijstructuren.

**Equality Matching (EM)** — Deelnemers houden bij dat hun bijdragen en rechten in evenwicht zijn. Beurt-wisseling, gelijke vertegenwoordiging en reciprociteit zijn leidend. Dit model domineert in coöperaties, burgerinitiatieven en sociaaldemocratische tradities.

**Market Pricing (MP)** — Interacties worden gereguleerd door verhoudingen en ruilwaarden die worden uitgedrukt in een gemeenschappelijke metriek (doorgaans geld, maar ook efficiëntieratios). Kosten-batenanalyse, rendement en marktconforme allocatie zijn leidend. Dit model domineert in liberale en VVD-georiënteerde politiek.

Fiske benadrukt dat geen van de vier modellen inherent superieur is. Problemen ontstaan wanneer deelnemers in een interactie impliciete uitgangspunten hanteren over welk model van toepassing is, terwijl de ander van een ander model uitgaat. Dit noemt hij een *metarelationeel conflict*: niet een meningsverschil over inhoud, maar een onbewuste botsing over de spelregels zelf (Fiske & Tetlock, 1997, p. 255).

## 2.2 Het Fiske-vectorprofiel van politieke partijen

SWARP operationaliseert Fiske's theorie door elke politieke partij te representeren als een vierdimensionale vector in een CS-AR-MP-EM-ruimte. Dit vectorprofiel wordt bepaald op basis van drie databronnen: (1) tekstanalyse van partijprogramma's via NLP-classificatie, (2) stemgedragdata uit de Tweede Kamer en gemeenteraden, en (3) gevalideerde vragenlijsten voor partijvertegenwoordigers.

Het resulterende profiel — bijvoorbeeld CDA: (CS=0.38, AR=0.29, MP=0.18, EM=0.15) — geeft inzicht in de dominante coördinatiemodus van een partij, maar ook in de interne spanningen wanneer meerdere modi sterk vertegenwoordigd zijn.

## 2.3 Dyadische spanning en vector-spanning

In een gemeenteraad van gemiddeld 35 zetels en 8 tot 12 fracties is de kans op productieve samenwerking sterk afhankelijk van wat SWARP de *Fiske-compatibiliteit* noemt. Wanneer twee fracties sterk divergerende vectorprofielen hebben — bijvoorbeeld een CS-dominante partij tegenover een MP-dominante partij — is de kans op structurele communicatiestoornissen groot, ongeacht de inhoudelijke overlap in standpunten.

SWARP berekent voor elk fractionenpaar de *Dyadische Spanning*: een scalaire maat voor de cumulatieve incompatibiliteit langs alle vier dimensies. Vervolgens wordt de *Vector-Spanning* van de volledige raad berekend als het gewogen gemiddelde van alle dyadische spanningen. Een hoge vector-spanning voorspelt bestuurlijke impasses en langdurige coalitieonderhandelingen. Een lage spanning duidt op potentieel vlotte coalitievorming, zij het dat een te lage spanning ook op groupthink kan wijzen.

Dit onderscheid is relevant: de literatuur over politieke polarisatie suggereert dat zowel extreme fragmentatie als extreme homogeniteit de democratische kwaliteit ondermijnt (Norris & Inglehart, 2019, pp. 78–103). Het optimale spanningsbereik — pluriformiteit zonder paralyse — is wat SWARP probeert te identificeren en te faciliteren.

### 3. De Gemeente-cockpit: Operationele infrastructuur

De Gemeente-cockpit vormt de kern van het SWARP-platform voor bestuurlijk gebruik. De module geeft toegang tot alle 334 Nederlandse gemeenten en 2.395 lokale partijen, geseed vanuit Wikipedia en aangevuld met data van het Instituut voor Publieke Waarden en Open Raadsinformatie.

Per gemeente zijn de volgende analytische instrumenten beschikbaar:

**Fiske-analyse** levert voor elke fractie en elk raadslid een vectorprofiel op basis van beschikbare stemdata, raadsdocumenten en partijprogramma's. De analyse is dynamisch: naarmate meer stemdata beschikbaar komt, wordt het profiel verfijnd.

**Coalitiedetector** berekent welke coalitiecombinaties wiskundig stabiel zijn op basis van vector-spanning, meerderheidsvereiste en historische coalitiepatronen. De detector presenteert niet één optimale coalitie, maar een rangschikking van scenario's met bijbehorende spanningsscores.

**Open Raadsinformatie** biedt directe koppeling met meer dan vijf miljoen raadsdocumenten via ElasticSearch. Zoekresultaten worden automatisch geïnclassificeerd naar Fiske-dimensie, waardoor beleidsthema's semantisch inzichtelijk worden.

**Dyadische Spanningskaart** visualiseert de onderlinge spanningen tussen fracties als een heatmap. Deze kaart dient niet als voorspellend oordeel, maar als diagnostisch instrument: welke fracties verdienen bijzondere aandacht in de coalitieonderhandelingen?

Het systeem is expliciet geen dashboard vol grafieken. Het is — in de terminologie van Karl Friston — een *actief inferentiesysteem* dat de raad helpt zijn eigen patronen te begrijpen en bij te sturen (Friston, 2010, p. 127).

### 4. De Realisatiekaart: Beloftes versus stemgedrag

Een van de meest structurele tekortkomingen van het huidige democratische bestel is de onzichtbaarheid van de kloof tussen verkiezingsbeloften en feitelijk stemgedrag. Partijprogramma's worden bij de campagne breed uitgemeten; de verificatie achteraf is fragmentarisch en episodisch.

De Realisatiekaart pakt dit systematisch aan. De module synchroniseert kwartaalgewijs de stemdata van de Tweede Kamer met de partijprogramma's uit de laatste verkiezingen. Elk partijstandpunt wordt geïnclassificeerd naar Fiske-dimensie:

- **CS-beloften** betreffen gemeenschap, zorg en sociale cohesie
- **AR-beloften** betreffen governance, veiligheid en institutioneel gezag
- **MP-beloften** betreffen economie, efficiëntie en fiscaal beleid
- **EM-beloften** betreffen gelijkheid, grondrechten en inspraak

Vervolgens wordt per dimensie een *gap-analyse* berekend: in hoeverre stemt een fractie consistent met haar eigen programma? Dit maakt *politieke congruentie* zichtbaar en meetbaar. Een partij die in haar programma sterk CS-georiënteerd is maar in stemgedrag overwegend MP-patronen vertoont, vertoont een congruentiekloof die burgers doorgaans als onbetrouwbaarheid ervaren — ook als zij de inhoudelijke redeneringen niet kunnen benoemen.

De theoretische onderbouwing hiervan sluit aan bij het werk van Philip Tetlock over *sacred value trade-offs*: wanneer partijen beloften over CS-waarden (gemeenschap, zorg) inwisselen voor MP-overwegingen (bezuinigingen), ervaren burgers dat als morele schending, niet slechts als beleidswijziging (Tetlock et al., 2000, p. 853).

## 5. De Bestuurlijke Workshop: Van diagnose naar interventie

De Bestuurlijke Workshop is het instrument voor gemeentelijke bestuurders, raadsleden en hogere ambtenaren die de SWARP-methodologie willen integreren in hun dagelijkse praktijk. De workshop is geen training in klassieke zin, maar een gestructureerde simulatieomgeving met vier componenten:

**Diagnose** brengt de spanningspunten in de raad in kaart. Welke fracties opereren op onverenigbare coördinatiemodi? Welke dossiers activeren welke Fiske-dimensies? Waar liggen de blinde vlekken van het college?

**Simulatie** maakt het mogelijk te verkennen wat er gebeurt wanneer een fractie een andere communicatiestrategie hanteert. Wat zijn de gevolgen voor de vector-spanning als fractie X haar AR-dominantie tempereert en meer EM-signalen uitzendt? Dit zijn geen voorspellingen, maar heuristische scenario's die bestuurlijk leren faciliteren.

**Interventie** levert concrete communicatieadviezen: welke taalregisters, procesmethoden en vergaderstructuren overbruggen de kloof tussen specifieke fracties? De aanbevelingen zijn gebaseerd op bewezen bemiddelingstechnieken uit de conflicttransformatie-literatuur (Lederach, 2003, pp. 34–60).

**Scenario-planning** stelt raden in staat hun responsvermogen op crisissituaties te testen. Hoe reageert een raad met hoge vector-spanning op een acute woningbouwcrisis? Welke fracties vertonen de neiging tot AR-escalatie, welke zoeken CS-consensus? De scenario's zijn gebaseerd op historische bestuurlijke crises in Nederlandse gemeenten.

De theoretische inbedding van de workshop sluit nauw aan bij het *Vrije Energie Principe* van Karl Friston. Friston stelt dat biologische en sociale systemen hun voortbestaan veiligstellen door voortdurend voorspellingsfouten te minimaliseren: het systeem bouwt een intern model van de wereld en past dit bij op basis van binnenkomende informatie (Friston, 2010, p. 130). Een gezonde gemeenteraad doet precies dit: hij leert van feedback, past zijn coalitiepatronen aan en minimaliseert bestuurlijke verrassingen. Een gefragmenteerde raad met hoge vector-spanning vergroot de entropie — het systeem verliest zijn greep op de werkelijkheid en wordt reactief in plaats van proactief.

## 6. Burgerperspectief: Het Politiek Platform

De democratische waarde van SWARP is niet beperkt tot het bestuurlijk domein. Het Politiek Platform is de burgervriendelijke interface die de analytische infrastructuur toegankelijk maakt voor een breed publiek.

De module groepeerde politieke informatie op drie niveaus:

- **Lokale verkiezingen:** per gemeente zijn de fracties zichtbaar met hun vectorprofielen en congruentiehistorie
- **Provinciale politiek:** alle twaalf provincies, beschikbaar per mei 2026
- **Tweede Kamer:** zestien partijen gesorteerd op Fiske-type, met dynamische congruentiescores

Burgers kunnen op één oogopslag zien welke partijen hun waardenoriëntatie delen — ongeacht of zij hun eigen positie als CS-dominant of EM-dominant zouden benoemen. De interface vertaalt de Fiske-dimensies naar begrijpelijke vragenstellingen: *Wat vindt u belangrijker — gemeenschapsgevoel of individuele keuzevrijheid? Gezag en orde of gelijkheid en inspraak?*

Hier manifesteert zich de diepere ambitie van SWARP: het creëren van een *semantische gemeenschap*. Wanneer een raadslid spreekt over "draagvlak" en een burger over "rechtvaardigheid", mappt SWARP beide begrippen naar het Fiske-framework en detecteert de onderliggende overeenkomst. Het Gemeenschappelijk Lexicon — momenteel 175 actieve concepten — bouwt daartoe een brug tussen wetenschappelijke theorie en dagelijkse politieke taal. Dit is democratie als *actief lerende organisatie*: een systeem dat zijn eigen blinde vlekken ziet en bijstuurt (Senge, 1990, pp. 68–92).

## 7. SWARP als democratische infrastructuur: Theoretische plaatsbepaling

Het is verleidelijk SWARP te beschouwen als een geavanceerde visualisatietool — een mooier dashboard voor bestaande data. Deze lezing mist de systemische ambitie van het project.

SWARP positioneert zich als *democratische infrastructuur* in de zin die Ostrom aan het begrip geeft: een set gedeelde regels, normen en instrumenten die collectieve actie mogelijk maakt zonder centrale controle (Ostrom, 1990, pp. 88–102). De parallellen zijn treffend: net zoals Ostroms *common pool resources* vereisen dat gebruikers gezamenlijk de spelregels definiëren, vereist democratische besluitvorming dat deelnemers een gedeeld begrip hebben van de coördinatiemodi die in gebruik zijn.

De verbinding met *zelfgeorganiseerde kritikaliteit* (SOC) is hier relevant. Norvaišas (2020) toont aan dat sociale systemen die opereren in de buurt van een kritisch punt — de grens tussen orde en chaos — het meest adaptief zijn. Een raad met te lage vector-spanning is te homogeen en verliest responsiviteit; een raad met te hoge spanning beweegt richting desintegratie. SWARP helpt raden in het optimale bereik te opereren door spanningsmetingen continu beschikbaar te stellen.

VanCampen's *Law of Functionality* voegt hieraan toe dat systemen hun functies alleen duurzaam kunnen uitoefenen wanneer de interne coherentie — de mate waarin subsystemen op elkaar zijn afgestemd — boven een kritische drempel blijft (VanCampen, 2018, pp. 44–67). Het KAYS-coherentie-engine van SWARP operationaliseert dit principe door oscillatiecycli,

voorspellingsfouten en systeemspanning te integreren tot één meetbare coherentiescore per gemeente.

## 8. Implementatiestrategie: Gelderland als pilot

De lancering van SWARP is gepland voor mei 2026 en richt zich in de eerste fase op de provincie Gelderland. De keuze voor Gelderland is strategisch onderbouwd langs drie assen:

**Schaal en diversiteit:** Gelderland telt 51 gemeenten met een uiteenlopende politieke samenstelling — van stedelijke gemeenten als Nijmegen en Arnhem met sterk EM- en CS-georiënteerde raden, tot kleinere kernen als Montferland en Bronckhorst met traditioneel meer AR-dominante bestuursculturen. Deze variatie maakt Gelderland bij uitstek geschikt voor een robuuste validatie van het vectormodel.

**Netwerk:** SWARP beschikt reeds over ambassadeurscontacten in het Gelderse bestuurlijke netwerk, wat de toegang tot gemeenteraden en ambtenarenapparaten vergemakkelijkt.

**Repliceerbaar model:** Een succesvolle pilot in Gelderland levert een overdraagbaar implementatieprotocol op voor de overige elf provincies.

De implementatie verloopt in drie fasen:

1. **Oriëntatie** — Alle 51 gemeenten ontvangen een gratis diagnose van hun raadssamenstelling via de Gemeente-cockpit, inclusief een beknopt rapport over de vector-spanning en de coalitiedynamiek.
2. **Verdieping** — Gemeenten die interesse tonen, nemen deel aan een Bestuurlijke Workshop van één dag, waarbij de diagnose wordt vertaald naar concrete interventieaanbevelingen.
3. **Integratie** — Gemeenten die structureel willen werken met SWARP, koppelen het systeem aan hun bestaande communicatiekanalen, raadsinformatiesystemen en burgerparticipatieprogramma's.

## 9. Kritische reflectie en beperkingen

Intellectuele eerlijkheid vereist een expliciete erkenning van de beperkingen van het model.

Ten eerste is de operationalisering van Fiske-dimensies via tekstanalyse en stemdata geen directe meting van de cognitieve structuren die Fiske beschrijft. Het zijn *proxies* — indicatoren die correleren met onderliggende coördinatiemodi, maar niet identiek zijn. De validiteit van deze proxies vraagt om empirische toetsing in de praktijk van de Gelderland-pilot.

Ten tweede is het gevaar van *reductionisme* reëel. Politieke partijen zijn complexe, interne plurale entiteiten. Een enkelvoudig vectorprofiel per partij vereenvoudigt de werkelijkheid aanzienlijk. SWARP erkent dit door profielen te presenteren als distributies met standaarddeviaties, niet als vaste punten.

Ten derde stelt de koppeling van het Free Energy Principe aan bestuurlijke praktijk een theoretische stap die verder onderbouwing behoeft. Friston's werk is primair neurowetenschappelijk van aard; de

translatie naar sociale systemen — hoewel veelbelovend — bevindt zich nog in een vroeg stadium van empirische validering (Clark, 2016, pp. 188–215).

Deze beperkingen doen geen afbreuk aan de praktische waarde van het instrument, maar pleiten voor een houding van *kritisch pragmatisme*: het model inzetten als diagnostisch hulpmiddel, niet als deterministisch voorspellingssysteem.

## 10. Conclusie

Lokale democratie is geen technisch probleem. Het is een semantisch probleem: bestuurders, raadsleden en burgers spreken langs elkaar heen omdat zij onbewust verschillende coördinatiemodi hanteren. De kloof die burgers als onverschilligheid of onbetrouwbaarheid ervaren, is in de kern een mismatch in relationele logica.

SWARP maakt het onzichtbare zichtbaar. Door Fiske-vectoren te berekenen voor alle partijen en fracties, door coalitiecompatibiliteit te modelleren op basis van kwantitatieve spanningsscores, en door beloften systematisch te koppelen aan stemgedrag, biedt SWARP gemeenten een instrument dat de democratische kwaliteit structureel versterkt.

Het diepere perspectief is dat van de democratie als lerende organisatie: een systeem dat zijn eigen blinde vlekken kan waarnemen, dat feedback verwerkt, en dat de coherentie tussen intentie en handelen bewaakt. De burger verdient een raad die van zichzelf weet hoe zij samenwerkt. SWARP levert de spiegel.

## Geannoteerde referentielijst

**Clark, A. (2016).** *Surfing Uncertainty: Prediction, Action, and the Embodied Mind*. Oxford University Press. Een toegankelijke maar rigoureuze introductie in de *predictive processing*-theorie van de geest, die sterk aansluit bij Friston's Free Energy Principe. Clark betoogt dat hersenen primair voorspellingsmachines zijn die voortdurend hun intern model bijstellen op basis van zintuiglijke feedback. Voor SWARP relevant als theoretisch kader voor de claim dat gezonde organisaties — inclusief gemeenteraden — hun functioneren optimaliseren door voorspellingsfouten te minimaliseren. Clark behandelt tevens de gevaren van te rigide voorspellingsmodellen, wat directe implicaties heeft voor de pathologie van bestuurlijke impasses.

**Fiske, A.P. (1991).** *Structures of Social Life: The Four Elementary Forms of Human Relations*. Free Press. Het basiswerk van de Relational Models Theory. Fiske construeert zijn model op basis van uitgebreid veldwerk bij de Moose in Burkina Faso, aangevuld met cross-culturele vergelijkingen en laboratoriumexperimenten. Bijzonder waardevol zijn de hoofdstukken over *metarelationele fouten* — de situaties waarin betrokkenen uiteenlopende impliciete aannames hanteren over welk coördinatiemodel van toepassing is. Dit fenomeen vormt de empirische kern van SWARP's diagnostische aanpak. Fiske's werk is empirisch goed onderbouwd en breed geciteerd in de sociale psychologie, de antropologie en de politicologie.

**Fiske, A.P. & Tetlock, P.E. (1997).** *Taboo trade-offs: Reactions to transactions that transgress the spheres of justice*. *Political Psychology*, 18(2), 255–297. Dit artikel introduceert het concept van *taboo trade-offs*: transacties die als moreel verwerpelijk worden ervaren omdat zij waarden uit incompatibele Fiske-dimensies uitruilen. De bevinding dat burgers buitengewoon gevoelig zijn voor het mengen van CS- en MP-logica's — ook wanneer de uitkomst objectief gunstig is — biedt een

empirische onderbouwing voor SWARP's focus op politieke congruentie. Het artikel is ook methodologisch interessant vanwege de experimentele opzet waarmee reacties op verschillende soorten trade-offs worden gemeten.

**Friston, K. (2010). *The free-energy principle: a unified brain theory?* *Nature Reviews Neuroscience*, 11(2), 127–138.** Dit artikel presenteert Friston's meest toegankelijke formulering van het Free Energy Principe: het idee dat biologische systemen hun voortbestaan veiligstellen door de vrije energie — een maat voor het verschil tussen intern model en externe realiteit — te minimaliseren. Voor SWARP is dit principe relevant op twee niveaus: als theoretisch kader voor de KAYS-coherentie-engine, en als metafoor voor democratisch leren. Friston's formalisering via variationale Bayesiaanse inferentie biedt aanknopingspunten voor de mathematische onderbouwing van de spanningsscores.

**Kiesraad (2022). *Uitslag gemeenteraadsverkiezingen 2022*. Kiesraad, Den Haag.** De officiële uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022, inclusief opkomstcijfers per gemeente. De gemiddelde opkomst van 50,5% is een historisch dieptepunt en vormt de empirische aanleiding voor SWARP's focus op democratische betrokkenheid. De regionale variaties in opkomst — van 38% in sommige stadswijken tot 65% in kleinere gemeenten — bieden interessant materiaal voor correlatiestudies met Fiske-profielen van gemeenteraden.

**Lederach, J.P. (2003). *The Little Book of Conflict Transformation*. Good Books.** Een compact maar inhoudelijk rijke introductie in conflictransformatie als alternatief voor conflictresolutie. Lederach betoogt dat conflicten niet opgelost maar getransformeerd moeten worden: de energie van het conflict wordt omgezet in constructieve relatieopbouw. Voor SWARP's Bestuurlijke Workshop biedt dit werk concrete interventietechnieken die aansluiten bij de Fiske-diagnose: welke communicatievormen activeren CS-logica in een AR-gedomineerde fractie? Lederach's werk is praktijkgericht maar theoretisch stevig verankerd in de vredesstudies.

**Norris, P. & Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge University Press.** Een empirisch rijke studie naar de culturele en politieke dynamiek achter populistische bewegingen in westerse democratieën. Norris en Inglehart analyseren de spanning tussen *cosmopolitan* en *traditionalist* waarden als drijvende kracht achter politieke polarisatie. Voor SWARP is dit werk relevant als empirisch bewijs dat waardenconflicten — in Fiske-terminologie: conflicten tussen CS- en EM-modi enerzijds en AR-modi anderzijds — de kern vormen van contemporaine democratische crises. Het boek bevat uitgebreid survey-onderzoek over politieke waarden in 50+ landen.

**Norvaišas, S. (2020). *Self-Organized Criticality in Social Systems*. Eigenuitgave / SSRN preprint.** Dit werk past het concept van zelfgeorganiseerde kritikaliteit (SOC) — oorspronkelijk ontwikkeld in de fysica door Bak, Tang en Wiesenfeld (1987) — toe op sociale en politieke systemen. De centrale stelling is dat goed functionerende sociale systemen zich spontaan organiseren op de grens tussen orde en chaos: het kritische punt waar zij maximaal responsief zijn op externe verstoringen zonder te desintegreren. Voor SWARP biedt dit werk de theoretische rechtvaardiging voor het onderscheid tussen optimale en suboptimale vector-spanning in gemeenteraden. Het werk is methodologisch uitdagend maar conceptueel verhelderend.

**Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.** Elinor Ostroms baanbrekende werk over de governance van gemeenschappelijke goederen, waarvoor zij in 2009 de Nobelprijs Economie ontving. Ostrom toont aan dat gemeenschappelijke hulpbronnen effectief kunnen worden beheerd zonder privatisering of centrale staatssturing, mits de gebruikers zelf gedeelde regels en sanctiemechanismen ontwikkelen. Voor SWARP is dit werk relevant als institutioneel kader: democratische infrastructuur als

commons die door de gebruikers — burgers, raadsleden, ambtenaren — gezamenlijk wordt beheerd en onderhouden. Ostrom's ontwerpprincipes voor duurzame commons-institutie bieden een checklist voor de implementatiestrategie.

**Senge, P. (1990). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*.**

**Doubleday.** Senge's klassieke werk introduceert het concept van de *lerende organisatie*: een organisatie die haar eigen denkpatronen en systeemstructuren kan waarnemen en bijsturen. De vijf disciplines — systems thinking, personal mastery, mental models, shared vision en team learning — bieden een praktijkgericht kader voor SWARP's ambitie van democratie als lerende organisatie. Bijzonder relevant is Senge's analyse van *systeemarchetypes*: terugkerende patronen van self-defeating behavior in organisaties, die sterk parallel lopen met de bestuurlijke impasses die SWARP wil doorbreken.

**Tetlock, P.E., Kristel, O., Elson, B., Green, M. & Lerner, J. (2000). The psychology of the unthinkable: Taboo trade-offs, forbidden base rates, and heretical counterfactuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(5), 853–870.** Empirisch onderzoek naar de psychologische reacties op taboo trade-offs — de situaties waarin besluitvormers gedwongen worden waarden uit incompatibele domeinen tegen elkaar af te wegen. De bevindingen zijn direct relevant voor SWARP's Realisatiekaart: wanneer politieke partijen beloften over sociale cohesie (CS) inwisselen voor budgettaire overwegingen (MP), ervaren burgers dit als verraad, zelfs wanneer de inhoudelijke redenering acceptabel is. Het artikel biedt een empirische microfundamenteel voor het begrip politieke congruentie.

**VanCampen, D. (2018). *Law of Functionality: Coherence as the Foundation of Organizational Resilience*. Uitgeverij Syntropics.** VanCampen ontwikkelt het concept van functionele coherentie als sleutelvariabele voor organisatorische veerkracht. Zijn *Law of Functionality* stelt dat systemen hun functies duurzaam kunnen uitoefenen alleen wanneer de interne coherentie — de mate van onderlinge afstemming tussen subsystemen — boven een kritische drempel blijft. Onder die drempel verstoort elke kleine perturbatie de systeemfunctie disproportioneel. Voor SWARP is dit de theoretische basis voor de KAYS-coherentie-engine, die de coherentiescore van gemeenteraden berekent als geïntegreerde maat van oscillatiecycli, voorspellingsfouten en systeemspanning.

*Correspondentie: Hans Konstapel, SWARP Research, Leiden, Nederland. [hans@constable.blog](mailto:hans@constable.blog) De auteur verklaart geen belangenconflicten te hebben met betrekking tot dit onderzoek.*